

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВА ВРЪЗКА МЕЖДУ ВИСШЕТО ОБРАЗОВА- НИЕ И ПАЗАРА НА ТРУДА

Д-р Ангел Г. Ангелов¹

Резюме: Настоящата статия цели да представи политиката на българската държава в сектор „Образование“ в търсене на възможности за изграждане и поддържане на устойчива и ефективна връзка между пазара на труда и висшето образование. Изследването насочва внимание върху ефектите от разработения и апробиран през последните години проект, свързан с провеждане на студентски практически обучения. Резултатите показват, че наличието на подобни финансови механизми способства до голяма степен за изграждането и укрепването на връзката „висше образование – пазар на труда“.

Ключови думи: образование, пазар на труда, финансиране, студентски практики

JEL: H41, I22, I25, I28.

Увод

В периода 2014 – 2015 г. е утвърдена и приета с решение на Народното събрание на Република България Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020

¹ Университет за национално и световно стопанство

г. Основната цел на тази стратегия е да се установят проблемните аспекти на системата на висшето образование, да се очертаят важни стратегически цели за реформиране на системата и най-вече да се изготви план за реализирането на тази промяна. Като най-сериозен проблем, изискващ бързи и адекватни действия, се очертава липсата на добре изградена връзка между висшето образование и създаваните от системата кадри (профил на завършващите студенти), от една страна, и потребностите, които имат бизнесът и като цяло пазарът на труда, от друга страна. В резултат на това са налице сериозни образователни дисбаланси, свързани с голямата концентрация на завършили студенти („свърхобразование“ (Machin and McNally, 2007) в определени области на висшето образование и едновременно с това недостиг на квалифицирани специалисти в други стопански сектори.

Пазарният дефицит на човешки ресурс се формира от липсата на желание на студентите да се обучават и да се реализират след това като инженери, педагози, медици и др., както и от това, че наличните на пазара трудови ресурси трудно отговарят на професионалните изисквания на работодателите, т.е. освен недостиг на човешки ресурс има и недостиг на качество и квалификация (компетентност). Този дефицит е резултат не само от несъответствието между търсенето и предлагането на работна сила. Дължи се и на редица други социално-икономически фактори, сред които демографската ситуация в страната (Белева, 2017), ефектите от глобалната икономическа криза в края на първото десетилетие на XXI век, както и значителният брой завършващи ученици, избрали да продължат своето обучение и развитие в чужбина (Зафирова, 2014).

Основният подход за справяне с установените в системата на висшето образование проблеми е да се потърси вариант, чрез който да се изградят основите на двустранна връзка между висшите училища и пазара на труда. Този двустранен диалог може да се постигне чрез различни форми на ангажираност и обучение на студентите не само в рамките на образователните институции, но и чрез обучения в реална работна среда, които да подпомогнат за надграждане на стартиралата преди това теоретично-методическа подготовка. Подобна политика следва да се прилага както за областите на висше образование, където е налице липса на достатъчен брой обучаващи се студенти (количест-

вен излишък), така и за всички останали области на висшето образование с оглед повишаване на компетентността на завършилите и по-лесната им реализация на пазара на труда (качествен дефицит). Последващото поддържане на така изградения двустранен диалог трябва да се извършва въз основа на адекватни оценки за това, как се изменя пазарната среда в търсене на намаляване на формиралите се несъответствия. Господинова (2017) посочва, че сред основните факторите за генериране на растеж на дадена икономика и засилване на конкурентоспособността на бизнеса е именно стремежът да се поддържа по-висок образователен и квалификационен потенциал. Николова (2018) допълва, че оценката на една инвестиция на публичния сектор, каквато напр. се явява финансирането на висшето образование (заедно с инфраструктурните проекти), може да се разглежда за ефективна тогава, когато способства най-вече за подобряване на бизнес средата.

Целта на настоящото изследване е да се анализират възможностите, които предлага проект „Студентски практики“ като механизъм за изграждане и поддържане на устойчива и ефективна връзка между пазара на труда и висшето образование в отговор на констатираните проблемни елементи на системата на висшето образование в България, да се очертае финансовата осигуреност на процесите и да се анализират постигнатите във времето резултати, както и да се посочат бъдещите перспективи за налагането на такава политика.

1. Цели и приоритети в националната политика по осигуряване на стабилна връзка между висшето образование и потребностите на пазара на труда

Една от основните насоки на Стратегията за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020 г. е нейната обвързаност с Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 (ОП НОИР). Целта на тази обвързаност е да се разработят политики, програми и проекти, които да способстват за постигане на очакваните в Стратегията резултати и като цяло заложените в националните стратегически документи приоритети пред

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

държавата. Тези политики могат посредством оперативната програма да се финансират със средства от Европейските структурни и инвестиционни фондове (85 % от определения бюджет), в т.ч. и чрез самофинансиране с национално участие (15 % от определения бюджет).

Одобреният бюджет на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 е малко над 1,37 млрд. лв. В структурно отношение програмата се състои от три приоритетни оси. Една от тях, приоритетна ос 2, цели да подпомогне образованието и ученето през целия живот. В рамките на тази приоритетна ос са определени няколко т.нар. инвестиционни приоритети, сред които е подобряването на образователните системи от гледна точка на тяхната адекватност спрямо трудовия пазар в търсене на по-лесен преход от висшите училища към работната среда (Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020 г., Версия 2.0, 2018). Тези инвестиционни приоритети са декомпозирани на отделни специфични цели, като напр. специфична цел №2, отнасяща се до възможностите за повишаване дела на лицата, които завършват висше образование и които в рамките на кратък период (до 1 година) стартират своята професионална реализация в областта, в която са се обучавали. До голяма степен така поставените приоритети и цели са обвързани и с реализирането на Националната програма за развитие: България 2020, където част от планираните реформи са насочени към възможността за повишаване на достъпа до висше образование и повишаване качеството на това образование чрез механизми, осигуряващи адаптивност спрямо потребностите на трудовия пазар.

За да бъдат постигнати посочените по-горе цели, е необходимо да се изгради партньорство между бизнеса и представляващите го организации (в т.ч. институции от публичния сектор) и висшите училища (и техните кариерни центрове), за да могат студентите да повишат своята квалификация още в периода на обучението си, като получат достатъчни знания, които в максимална степен биха им помогнали за евентуална бъдеща реализация на пазара на труда. Според Господинова (2019) участието на студентите в практически обучения и стажантски програми следва да се разглежда като най-характерната форма, чрез която висшето образование и бизнеса могат да си сътрудничат.

2. Финансова осигуреност за повишаване на професионалната квалификация на студентите

В рамките на изпълнението на ОП НОИР 2014 – 2020 (до края на 2023 г.) е заложено не по-малко от 90 хиляди студенти, обучаващи се в българските висши училища, да имат възможността да преминат практическо обучение в реална работна среда. Същевременно не по-малко от 90 % (в т.ч. междинна цел към края на 2018 г. – 87 %) от тези обучения трябва да бъдат успешно приключени съобразно правилата на програмата и изпълняваните проекти. За постигането на така заложените индикатори се предвижда реализирането на проект „Студентски практики“. Този проект в никакъв случай не следва да се третира като единствената процедура, финансирана от ОП НОИР 2014 – 2020, която способства за изграждане, поддържане и усъвършенстване на връзката между пазара на труда и висшето образование, но е може би най-важната от гледна точка на постигането на споменатите индикаторни цели. По план в рамките на Оперативната програма следва да се реализират две фази на проект „Студентски практики“, съответно първа фаза със срок на изпълнение 2016 – 2018 г. и втора фаза със срок на изпълнение 2019 – 2023 г.

Планираният бюджетен ресурс за реализирането на дейностите по двете фази на проект „Студентски практики“ е с общ размер от 83 млн. лв. (37 млн. лв. за „Студентски практики – фаза 1“ и 46 млн. лв. за „Студентски практики - фаза 2“). Малко над 70,5 млн. лв. се осигуряват от Европейския социален фонд, а останалата част се осигурява чрез национално финансиране. Бюджетният ресурс за провеждането на обученията в реална работна среда съставлява около 1/6 от общия планиран бюджет за цялата приоритетна ос 2 на ОП НОИР (504 млн. лв. планиран бюджет за процедури, отнасящи се не само за висше образование, но също така за обучение и реализация, в т.ч. кариерно ориентиране на ученици от средните и професионалните училища, подпомагане на развитието на младите учени, докторанти и др.).

Доколко успешно се подпомага връзката между пазара на труда и висшето образование, може да се проследи и чрез анализа на данните от изготвяната ежегодна рейтингова система на висшите училища

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

(РСВУ). Някои от изчислените индикатори в рамките на РСВУ намират директно приложение при определяне на финансовите средства от държавния бюджет за издръжка на обучението в държавните висши училища (ПМС №328, 2015). Тези индикатори се отнасят именно до определяне на комплексна оценка за качеството на висшето образование и съответствието му с потребностите на трудовия пазар. С промяна в Закона за висшето образование от 2012 г. е заложено поетапно повишаване дела на средствата за финансиране на висшето образование да се определя на база на тази комплексна оценка, до достигане на 60 на сто от общия размер на средствата за издръжка на обучението за държавните висши училища през 2020 г.

Проект „Студентски практики“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 – 2020, е своеобразно продължение на няколко процедури, заложи и изпълнени в рамките на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007 – 2013 г. И в предходния програмен период (2007 – 2013), и в настоящия програмен период (2014 – 2020), бенефициент по процедурата е Министерството на образованието и науката (МОН) в партньорство с висшите училища в Република България. Целта на двете процедури по ОП НОИР е да се усъвършенства и надгради изградената връзка между бизнес средата и институциите в областта на висшето образование (в т.ч. техните студенти). Това може да се случи чрез подготвителни дейности по промяна и реализация на учебните програми, заложи в учебния процес на студентите, с оглед тези програми да се адаптират към това да предоставят възможност за получаване на по-съвременни и обвързани с практиката знания и умения, както и чрез допълнителни практически обучения в реална работна среда, чрез които да се приложи и надгради наученото в рамките на образователния процес във висшите училища, т.е. да се създадат предпоставки за повишаване качеството на висшето образование с цел бъдещи по-добри възможности за реализиране на трудовия пазар. С една от последните промени в Закона за висшето образование от 2018 г. се предвижда привличането на специалисти от практиката, които да подпомогнат учебния процес, в т.ч. и да предложат обновяване на учебните програми и планове. За постигането на дефинираните цели от значение е наличието на по-

засилена комуникация между бизнес сектора (като страна, търсеща работна сила, и страна, която формира изискванията към настоящите и бъдещите участници на пазара на труда) и висшите училища (като страна, подготвяща кадри, които формират след това процесите по предлагане на работна сила и които трябва да имат необходимите качества и квалификация, така че да отговорят на търсенето от страна на пазара). Самата връзка между пазара на труда и висшето образование в рамките на изпълнението на предвидените проекти се осъществява и чрез заложеното изискуемо условие, студентите да провеждат практическо обучение в областта (професионалното направление), пряко свързана с това, което изучават в рамките на висшето училище.

От гледна точка на предвидения финансов ресурс за реализирането на двете фази на проект „Студентски практики“, трябва да се направи уточнение, че студентите освен необходимите практически знания и умения, имат възможност да получат и стипендия за времето на провеждане на практическото обучение, при положение, че това обучение е приключило успешно. Това е допълнителен финансов стимул за участието на тези студенти в цялостния процес по изграждане и последващо надграждане на връзката „висше образование – пазар на труда“. Необходимо е да се допълни, че понякога липсата на финансов ресурс, особено в България, се сочи като една от причините, бизнес секторът да не предлага достатъчен брой стажантски програми, което се идентифицира като негативен аспект при опита да се изгради пълноценна връзка между пазара на труда и висшето образование (Господинова, 2019). Финансовият ресурс, заложен в бюджета на двете фази на проекта, осигурява възможност и за обучаващата страна, в случая това е ментор от страна на работодателя, да получи възнаграждение за отделеното време и усилия за обучението на студента или студентите.

Висшите училища участват в процеса чрез свой представител, наречен академичен наставник. Наставникът е преподавател във висшето училище, в което се обучава студентът, при това преподава в областта, в която следва да се провежда практическото обучение и е страната, която координира целия процес. От една страна, той взема реше-

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

ние, доколко предвидената програма за обучение в организацията (разработена от ментора) отговаря на теоретико-методическа подготовка на студента, планирана в рамките на неговото обучение във висшето училище, а от друга страна, подпомага студента при изпълнението на неговите задачи, в т.ч. и осъществява постоянен контакт с ментора за евентуални промени, които могат да настъпят в хода на провеждане на практическото обучение. В бюджета на проект „Студентски практики“ е предвиден ресурс и за стимулиране на академичните наставници по осигуряването на устойчива връзка между висшето образование и пазара на труда. За преподавателите участието в образователни проекти с национално значение е също така и допълнителна възможност при академичното (научното) им развитие предвид заложените минимални национални изисквания в Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав. Целта на финансовата осигуреност посредством проектите, финансирани по оперативната програма, е да се положат основите и последващата устойчивост на връзката „висше образование – пазар на труда“.

3. Междинни резултати от реализирането на проект „Студентски практики“

В рамките на изпълнението на проект „Студентски практики – фаза 1“, с усвоен бюджет от 35,6 млн. лв. в практическо обучение се включват малко над 46 хиляди студенти, което е около 25 % от всички студенти, обучаващи се в участвалите 47 висши училища. От страна на пазара на труда участие вземат над 6100 работодатели от публичния и частния сектор и над 11 000 техни квалифицирани служители. Висшите училища ангажират 4600 академични наставници. Резултатите от изпълнението на приключилата вече първа фаза показват, че най-активно (около 40 %²) в практическите обучения са се включили студенти,

² Стойността показва дела на броя на провело практическо обучение студенти от дадена област на висше образование спрямо броя на обучаващите се студенти в същата тази област на висше образование в участващите 47 висши училища.

обучаващи се в професионални направления, попадащи в област на висшето образование „Здравеопазване и спорт (с акцент най-вече при професионалните направления „Медицина“ и „Стоматология“, вж. Таблица 1).

Таблица 1

Дял на провешите практическо обучение по проект „Студентски практики – фаза 1“ студенти спрямо обучаващите се във висшите училища

Област на висше образование	Професионално направление	%	Средна стойност за област на ВО
Педагогически науки	Теория и управление на образованието	4%	22%
	Педагогика	33%	
	Педагогика на обучението по ...	29%	
Хуманитарни науки	Филология	13%	14%
	История и археология	16%	
	Философия	8%	
	Религия и теология	21%	
Социални, стопански и правни науки	Социология, антропология и науки за културата	16%	26%
	Психология	37%	
	Политически науки	22%	
	Социални дейности	28%	
	Обществени комуникации и информационни науки	30%	
	Право	43%	
	Администрация и управление	21%	
	Икономика	29%	
Туризм	9%		
Природни науки, математика и информатика	Физически науки	17%	19%
	Химически науки	29%	
	Биологически науки	32%	
	Науки за земята	21%	
	Математика	4%	
	Информатика и компютърни науки	14%	
Технически науки	Машинно инженерство	17%	22%
	Електротехника, електроника и автоматика	17%	

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

Област на висше образование	Професионално направление	%	Средна стойност за област на ВО
	Комуникационна и компютърна техника	16%	
	Енергетика	33%	
	Транспорт, корабоплаване и авиация	16%	
	Материали и материалознание	9%	
	Архитектура, строителство и геодезия	24%	
	Проучване, добив и обработка на полезни изкопаеми	31%	
	Металургия	9%	
	Химични технологии	48%	
	Биотехнологии	40%	
	Хранителни технологии	8%	
	Общо инженерство	17%	
Аграрни науки и ветеринарна медицина	Растениевъдство	22%	24%
	Растителна защита	21%	
	Животновъдство	25%	
	Ветеринарна медицина	37%	
	Горско стопанство	12%	
Здравеопазване и спорт	Медицина	53%	40%
	Стоматология	45%	
	Фармация	29%	
	Обществено здраве	28%	
	Здравни грижи	41%	
	Спорт	44%	
Изкуства	Теория на изкуствата	51%	28%
	Изобразително изкуство	17%	
	Музикално и танцово изкуство	33%	
	Театрално и филмово изкуство	11%	
Сигурност и отбрана	Национална сигурност	18%	9%
	Военно дело	0%	

Източник: Министерство на образованието и науката.

В Стратегията за развитието на висшето образование в Република България за 2014 – 2020 г. ясно е посочено, че освен стопанския сектор, кадри са необходими и в сфери, сред които е сектор „Здравеопазване“. В допълнение, в доклад за търсенето и предлагането на труд в България (Министерство на труда и социалната политика, 2018) се посочва, че най-голям процент (21,6%) от свободните работни позиции

са именно в дейност „Хуманно здравеопазване и социална работа“. Финансовият механизъм на ОП НОИР и реализираната първа фаза на проект „Студентски практики“ дава основание да се твърди, че провежданата политика е насочена в правилната посока, с цел да се осигури достатъчно квалифицирана работна сила там, където е необходима. По данни от РСВУ за 2018 г. безработицата сред завършилите студенти от ПН „Медицина“ и „Стоматология“ е една от най-ниските. Това също доказва добрата теоретична и практическа приложимост, но необходимостта от допълнителни кадри в сектор „Здравеопазване“ е осезаема, както се вижда по-горе.

Чрез Рейтинговата система на висшите училища може да се проследи във времето и ангажираността на висшите училища в опита да се подобри диалогът с пазара на труда. Ако се съпоставят данни от РСВУ за 2016 г. (годината на стартиране на проект „Студентски практики – фаза 1“) и 2018 г. (годината на приключване на проект „Студентски практики – фаза 1“) посредством индикатора „Подкрепа за участие в стажове“³, ще се види, че студентите, обучаващи се в ПН „Медицина“, получават добра подкрепа от страна на висшите училища, но е необходимо да се допълни, че оценката за 2018 г. (7,35/10) е по-ниска от тази за 2016 г. (7,62/10), или казано по друг начин, висшите училища е необходимо да осигурят още по-голяма подкрепа на своите студенти относно тяхната практическа подготовка. По отношение на ПН „Стоматология“ и ПН „Фармация“ е налице обратна тенденция и повишаване на оценката във времето (средно с около 0,5 пункта). ПН „Спорт“ генерира едно най-съществените увеличение на тази оценка – с 1,25 пункта (от 8,17 през 2016 г. на 9,42 през 2018 г.).

Необходимо е да се допълни, че най-голям брой преминали практическо обучение студенти в рамките на проекта са тези, които се

³ Този индикатор се формира по субективен начин посредством анкетни проучвания сред студентите относно това дали тези студенти получават достатъчно възможности и подкрепа от висшето училище за участие в стажове, както и дали стажовете са обвързани със съдържанието на учебната програма. Индикаторът не засяга само дейността по проект „Студентски практики“, а всеобщата подкрепа от страна на висшите училища в опита, студентите да получат по-висока практическа подготовка.

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

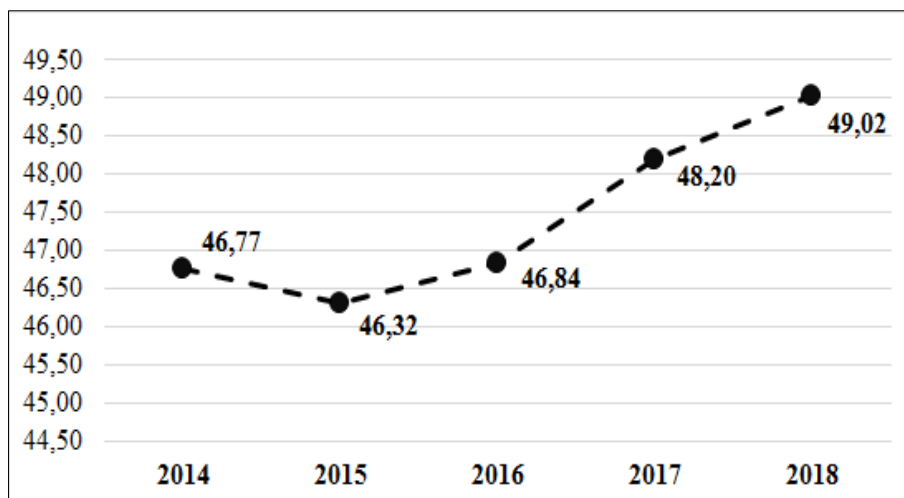
обучават в най-масовите направления като „Икономика“ и „Администрация и управление“. Въпреки че тези направления не се категоризират като приоритетни за политиката по висше образование, пазарът на труда и участващите в него работодатели продължават да заявяват, че и в бъдеще ще е необходим значителен брой специалисти с такъв профил. Чрез проекти като „Студентски практики“, студентите от ПН „Икономика“ и „Администрация и управление“ могат да се усъвършенстват и така на пазара на труда ще се формира не само количествен, но и по-качествен потенциал от човешки ресурс.

Други области на висшето образование, посочени в Стратегията за развитието на висшето образование като проблемни, характеризирани се с дефицит на кадри, са инженерно-техническите, природните и педагогическите науки. Около 22 % от студентите, обучаващи се в областите на висше образование „Технически науки“ и „Педагогически науки“, са се включили в практическо обучение по проекта, както и около 20 % от студентите, които се обучават в област на висше образование „Природни науки, математика и информатика“. Участието в проекта на студенти, които се обучават в посочените три области на висшето образование не е за пренебрегване. Делът на ангажираните студенти спрямо обучаващите се в тези области на висшето образование е близо до средния за целия проект, но е необходимо да се осигури още по-голяма ангажираност от тяхна страна, особено че се наблюдава и значителна степен на диференциация по професионални направления (вж. Таблица 1). Според Нейчева (2012) ролята на държавата е важна в борбата с асиметрията на пазара, която се получава между търсенето и предлагане на труд. Мерките, които следва да предприеме държавата при водената от нея политика, се свързват най-вече с това да осигурява адекватно на пазара разпределение на обучаващите се по области на висше образование, професионални направления и специалности и да ограничава там, където е нужно, приема, с цел да се намали тази диференциация.

Политиката на МОН в партньорство с експерти от висшите училища, обучаващите се студенти и представителите на бизнеса по проект „Студентски практики – фаза 1“ довежда дотам, че на приблизително 1/5 от включените студенти в проектните дейности е предложена

работна позиция непосредствено след приключване на практическото обучение. Този резултат е значим от гледна точка на това доколко ефективно се усвоява и насочва финансовият ресурс по ОП НОИР, както и това, че голяма част от студентите все още продължават своето обучение във висшите училища, т.е. те могат да надградят своите компетенции както теоретично, така и практически. Над 99 % е степента на удовлетвореност на участващите студенти от възможността да са част от работния процес на такъв етап от своето обучение.

Индиректно, чрез оценки, базирани на данни от РСВУ, може да се допусне, че проведените практически обучения допринасят и за подобро приложение на придобитото висше образование. Индикаторът „Приложение на придобитото висше образование“ в РСВУ показва дела на работещите лица на позиция, която изисква висше образование, като данните са на база осигурените лица, които са завършили висше образование през последните пет години.

Източник: Изчисления на автора по данни от Рейтинговата система на висшите училища, <https://rsvu.mon.bg>

Фигура 1. Динамика в приложимостта на висшето образование в България за периода 2014 – 2018 г. (в %)

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

От Фигура 1 се вижда, че от 2015 г. приложимостта на висшето образование се повишава с всяка следваща година. Най-осезаемо е повишението след 2016 г., когато, както беше отбелязано по-горе, е моментът, в който стартират дейностите по проект „Студентски практики“, финансиран по ОП НОИР. От друга страна, в проекта участват студенти, които продължат своето обучение, т.е. те все още не могат да се причислят към групата на лицата, придобили висше образование. Основна част от студентите се обучават в ОКС „Бакалавър“, където срокът на обучение е 4 години, т.е. времевият хоризонт е по-голям спрямо периода на изпълнение на първата фаза от проекта. По данни на РСВУ за 2018 г. спрямо 2016 г. за 80 % от професионалните направления приложимостта на висшето образование е с тенденция към повишаване. За направленията („Биотехнологии“, „Ветеринарна медицина“, „Горско стопанство“, „Енергетика“, „Здравни грижи“, „Право“, „Проучване, добив и обработка на полезни изкопаеми“, „Растителна защита“, „Туризъм“ и „Фармация“), за които се отчита спад в приложимостта на висшето образование за 2018 г. спрямо 2016 г., е важно да се проследи как проведените практически обучения в този период ще способстват за бъдещата реализация, когато студентите приключват своето обучение във висшите училища. Още повече, че процентът на включени студенти от тези направления в практически обучения не е никак нисък (вж. Таблица 1).

4. Потенциал за развитие на концепцията за провеждането на практически обучения

Цялата стратегическа нормативна рамка (не само по отношение на висшето образование) в България е базирана на заложените мерки в Националната програма за развитие: България 2020 като част от мерките, посочени в стратегия „Европа 2020“. Една от най-важните цели, които държавата следва да преследва в системата на висшето образование, е осигуряване на по-широка възможност за достъп до висше образование. Индикативният дял на завършилите висше образование на

възраст между 30 и 34 години е необходимо да достигне до 36 %, доближавайки се до европейската цел на този индикатор от 40 %. Достъпът до висше образование е важен с оглед последващото осигуряване на квалифицирана работна сила за нуждите на пазара. Въпреки че по данни на НСИ за работната сила на пазара на труда все още повече от половината от заетите лица са такива, които имат средно образование (и най-вече тези с придобита професионална квалификация), то за периода 2014–2018 г. заетостта сред хората с висше образование постоянно, макар и с минимални темпове, нараства и формира около 30 % от заетите.

Наред с осигуряването на повече възможности за обучение във висшето образование политиката трябва е насочена и към адекватен отговор на търсенето от страна на пазара. В тази връзка се предприемат редица промени в нормативната уредба, отнасящи се до приема на студенти и докторанти във висшите училища в България. От 2016 г. е в сила Постановление №64 на Министерския съвет, чрез което се поставят основи за реструктуриране на приема към приоритетни за страната професионални направления. Тези приоритетни направления намират приложение в утвърдената от Комитета за наблюдение на ОП НОИР 2014–2020 методология и критерии за подбор на операция „Студентски практики 2“ чрез добавяне на допълнителни индикатори, целящи включването на повече студенти, обучаващи се в специалности от областите на висшето образование „Педагогически науки“, „Технически науки“ и „Природни науки, математика и информатика“. Реализирането на втората фаза на проект „Студентски практики“ ще способства за по-пълното постигане на заложените мерки в Стратегията за развитие на висшето образование в България с оглед профилната насоченост и за намаляване на установените и очакваните в бъдеще пазарни дисбаланси. Наличието на подобни възможности, финансирани чрез оперативните програми, до голяма степен може да се разглеждат и като аргумент за стимулиране към включване в самия образователен процес във висшите училища. По-добрата теоретико-практична подготовка и по-големите възможности за последваща професионална реализация подсилват привлекателността на обучението във висшите училища.

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

Същевременно необходимо е да се преосмисли в краткосрочен и стратегически в дългосрочен план потенциалът за повишаване на качеството на самите обучения, висшето образование в българските университети и изискванията на пазара на труда. Това може да се постигне чрез финансови механизми, реализирани и подпомагани от бюджета на ЕС, но акцентът трябва да е не само и единствено върху количествените измерители, заложи като индикатори в оперативните програми, проектите и политиките. Броят на реализираните практически обучения не следва да е самоцел. Този брой трябва да е съобразен с динамиката на приема във висшите училища с, факта, че вече част от студентите са преминали такова обучение по някоя от фазите на проекта или сходни проекти. За да говорим за качество, трябва да се търси и повишаването на конкуренцията между участниците, т.е. студентите да осъзнават още в рамките на своето обучение във висшите училища, че пазарната среда е конкурентна. По този начин самите студенти ще бъдат по-мотивирани да се развиват и усъвършенстват още във времето, докато се обучават в бакалавърска и магистърска степен на висше образование.

Заклучение

Проект „Студентски практики“ се превърна в един от основните подходи, чрез които Министерството на образованието и науката допринася за постигането на по-ефективна връзка между системата на висшето образование и пазара на труда. Проектът подпомага реализирането на множество стратегически за държавата и бизнеса цели. Резултатите от междинното отчитане на проекта са повече от положителни с оглед включването на огромен брой студенти в реална работна среда, даващо им възможността да се запознаят отблизо с работния процес, в т.ч. никак немалкият процент на студентите, на които е предложена работа. От друга страна, планираната втора фаза на проекта се явява поредна възможност за усъвършенстване на изградените на по-ранен етап основи на диалог между висшите училища, техните студенти и бизнеса. Положителен момент в бъдещите дейности по проекта

е обвързването с потребностите на трудовия пазар чрез приоритизиращо включване на студенти от определени професионални направления и области на висшето образование. За осигуряването на практическите обучения е предвиден и по-голям по размер бюджет, чрез който да се насърчат студентите да се включат в подобни мероприятия с цел по-лесната им професионална реализация след завършване на висше образование.

Използвани източници

Белева, И. (2017). Съвременни предизвикателства пред пазара на труда в България. *Икономически предизвикателства: Миграция, глобализация, устойчивост и политики. Международно научна конференция, 21-22 октомври 2016 г., София, 32-42.*

Господинова, С. (2017). Значение на висшето образование за производителността на труда в България. *Икономически и социални алтернативи*, (3), София: Издателски комплекс - УНСС, 140-152. Изтеглено от: https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/13_Alternativi%20br3%202017_BG.pdf

Господинова, С. (2019). Макроикономическа среда за развитието на висшето образование и науката в България в периода 2002–2016 г., *Икономически и социални алтернативи*, (1), София: Издателски комплекс - УНСС, 40-52. Изтеглено от: https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/Gospodinova_Alternativi_br1_2019_BG-5.pdf

Закон за висшето образование, посл. изм. и доп. ДВ, бр.98 от 27 ноември 2018 г.

Зафирова, Ц. (2014). Стратегически кризи в българските висши училища и възможности за преодоляването им. *Българско списание за образование*, бр. 1

Методология и критерии за подбор на операция „Студентски практики 2“. Изтеглено от : <http://sf.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=1811>

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ...

Министерство на труда и социалната политика. (2018). *Доклад за търсенето и предлагането на труд в България през 2017 г. и прогнози за развитието на пазара на труда в средносрочен и дългосрочен план*. Изтеглено от: <https://www.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/politiki/zaetost/informaciq%20za%20pazara%20na%20truda%20tekusto%20systoqnie%20i%20prognozi/Doklad%20za%20pazara%20na%20truda%202017%20i%20prognozi.pdf>

Насоки за кандидатстване по процедура на директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ BG05M2OP001-2.002 „Студентски практики - фаза 1“. Изтеглено от: <http://sf.mon.bg/?h=newsfile&newsfileId=428>

Национален статистически институт, Демографска и социална статистика, Изтеглено от: http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/data/timeseries/Labour_3.2.1.xls

Национална програма за развитие: България 2020. Изтеглено от: <https://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=2927>

Нейчева, М. (2012). *Изследване на образованието на работната сила и влиянието му върху икономическия растеж*. Бургас: Издателство „Флаг“.

Николова, В. (2018). Инвестициите – фактор за разкриване на връзката между публичния дълг и икономическия растеж. *Икономика на България и Европейския съюз в глобалния свят. Колективна монография – Финансова политика, финансови пазари, банково дело, инвестиции, застраховане и социално осигуряване*, УНСС, София: Издателски комплекс - УНСС, 327-338.

Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г., Версия 2.0, Изтеглено от: <http://sf.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=1532>

Постановление № 64 на Министерския съвет от 25 март 2016 г. за условията и реда за утвърждаване на броя на приеманите за обучение студенти и докторанти в държавните висши училища и за приемане на списък на приоритетните професионални направления и на списък на защитените специалности.

Постановление № 328 на Министерски съвет от 30 ноември 2015 г. за определяне на средствата от държавния бюджет за издръжка на обучението в държавните висши училища в зависимост от комплексна оценка за качеството на обучението и съответствието му с потребностите на пазара на труда.

Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България, посл. изм. и доп. ДВ. бр.15 от 19 февруари 2019 г.

Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014–2020 г. Изтеглено от:
https://www.mon.bg/upload/6537/STRATEGY_MS_29_09_2014.pdf

Рейтингова система на висшите училища в България, достъпна на интернет адрес: <https://rsvu.mon.bg/>

Machin, S., McNally, S. (2007). *Tertiary Education Systems and Labour Markets*. Centre for the Economics of Education, London School of Economics. Retrieved July 6, 2019 from <http://www.oecd.org/education/innovation-education/38006954.pdf>

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

БИЗНЕС управление 4/2019

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

4/2019

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Красимир Шишманов – главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Никола Янков – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Иван Марчевски, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Ирена Емилова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Силвия Костова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Александру Неделеа – Университет „Стефан Велики“, Сучава, Румъния

Дмитрий Владимирович Чистов, – ФГОБУ ВПО Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия

Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Махмуд Ел Батран – Университет Кайро, Кайро, Египет

Наталья Борисовна Голованова – Московски технологически университет, Москва, Русия

Татяна Викторовна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Тадиа Джукич —Университет в Ниш, Ниш, Сърбия

Ян Тадеуш Дуда – АГН Университет за наука и технологии, Краков, Полша

Виктор Чужиков – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев, Украйна

Стилов редактор – Анка Танева

Превод на английски език – ст. преп. Цветана Шенкова,

ст. преп. Даниела Стоилова, ст. преп. Иванка Борисова

Превод на руски език – ст. преп. Ирина Иванова

Технически секретар – ас. Живка Тананеева

Отпечатването на списанието за 2019 г. се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд "Научни изследвания" - НП 07/58, съгласно Договор КП-06-НП/36 от 12.12.2018, по конкурс "Българска научна периодика - 2018 г."

Дадено за печат на 28.11.2019 г., излязло от печат на 05.12.2019 г.,
формат 70x100/16, тираж 100

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,
ул. „Ем. Чакаров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Градево“ 24

БИЗНЕС УПРАВЛЕНИЕ

Стопанска академия
„Д. А. Ценов“ – Свищов

Година XXIX, кн. 4, 2019

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ теория

САМОСТОЯТЕЛНО И ЕКИПНО ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ В МСП В МАКЕДОНИЯ

Доц. д-р Снежана Христова

Доц. д-р Димитър Ковачевски

Ивона Милева 5

МАРКЕТИНГ

СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОДАЖБИТЕ

Доц. д-р Ваня Григорова 26

МЕНИДЖМЪНТ практика

СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ НА СВЕТОВНИТЕ ПАЗАРИ

Проф. д-р ик. н. Татяна Викторовна Орехова

Ярослав Сергийович Тертичний 43

ПРОЕКТ „СТУДЕНТСКИ ПРАКТИКИ“ – ФИНАНСОВ МЕХАНИЗЪМ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВА ВРЪЗКА МЕЖДУ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПАЗАРА НА ТРУДА

Д-р Ангел Г. Ангелов 58

ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ДЪРЖАВИТЕ В ЕВРОПА И ЦЕНТРАЛНА АЗИЯ

Докторант Ярослав Валерийович Коровий 77